

Milda Vitkutė

Kilusi iš Akademijos, 24 m.

2011 07 07 Kelyje Vilnius – Maskva

Siūbuoja traukinys, antro aukšto baisingai siaura lovelė, vėsta oras, rimsta emocijos. Nuo pat išėjimo iš LiJOT'o žmonės spragsėjo, čiauškėjo niekelius, prisistatinėjo pasakodami juokus iš gyvenimo nuotykių. Šurmulyš. Bet naktis ateina ir žmonės suminga.

Geležinkelio stoty rymojau mamai ant peties. Žinojau, kad manęs laukia. Dar neišvykau, o jau laukia.

Iš kelionės tikiuosi patirties, kuri augintų. Jei noriu kalbėti kitiems, turiu tapti patikimu žmogumi. Turiu tikėti tuo, ką darau ir dėl ko tai. Brandžiu žmogumi, kokiais grįžo tremtiniai.

Ir įsijungia misijos variklis: „Jis leidžia mums kovoti, kad taptume nugalėtojais“. Tas pats Tomas Kempietis, viduramžių vienuolis.

*****

Baltarusija. Visų atsiliepimai panašūs: „Visai kaip Lietuvoj“, „va, kaip mano močiutės namas“. Bet ne Lietuva. O kodėl? Paprastai – čia ne mano, nieko čia nepalikau.

2011 07 08 Maskva

Bėgimas. Marios laiko, o mes bėgam. Lenktynės – kas greičiau praskuos Maskvos centrą. Lenktynių esmė – kuo daugiau žymesnių tašką. Atsižymėti, suprask, pakelti galvos, nebūtina.

Nemėgstu turizmo. Juk cerkves statė ne fotografavimui. Dievo namuose žmonės meldžiasi ar tiesiog sudreba nuo jų grožio. Bet tam reikia sustoti ir parymoti, nes bėgant drebulys

nekrečia, nebent koks drugys. Natūraliai kyla maištas prieš bėgimo režimą, prieš bet kokį režimą.

*****

Gulago muziejus. 1930 m. Leninas Rusijoje pradėjo valymą. Bijodamas pasipriešinimo išsivalė nuo geriausių karo vadų. Kare turėjo bandą. Mūsuose vis dar aidi juokeliai apie sovietų kariuomenę.

Muziejaus skulptūra „Liaudies tragedija“. Eilė nuvargusių kūnų griūva vieni ant kitų – kaip domino kaladėlės. Lavonai prilaiko gyvuosius, bet ir gyvieji tuoj bus lavonų vietoj, nes eilė nepabaigta – atvira mirčiai.

Visi mirsim, tad atrodytų nesvarbu kaip. O vis tik norisi mirti ramybėje. Kankiniai eina tiesiai pas Dievą, nes jie labiausiai mylėjo. Bet meilė gali subręsti ne tik pragare.

*****

Ramybės valandėlė: pasakų kanalas, rusiška gira, kojos fontane, smegenys atmirksta. Dingsta Maskvos slogutis.

2011 07 09 Tomskas

„Rubinas“. Minkšta lova. Nemiegotos dvi paros. Kūnas maloniai tirpsta, tik valia judina mąstymo centrus. Atvykom ryte, persikėlę laiko juosta 4 val. Miegojau gal porą atodūsių. Pasitiko Gintautas Alekna, su transportu. Paskui jį susivilkom į autobusiuką.

Vėl lakstom po miestą. Šis ramesnis. Lyja. Pilka kaip Kaune, tik Tomė beprotiškai plati.

Sitikom lietuvę, jos senelius atitrėmė į Sibirą. Pati norėjo sugrįžti į Lietuvą, bet nuvykus pargrįžo atgal, nes mūsųose jos niekas nelaukia. Širdies moteris, nubučio mus išlydėdama.

Oazė – Tomsko istorijos muziejus. Beklausant apie skrynią, atvežtą nuo Maskvos, pradėjo atsijunginėti kojų raumenys – jos pirmos užmigo. Bemiegančias nunešiau iki lauko suolo ir miegojom visos drauge – rankos, akys, bet labiausiai mintys. Pro sapnus aidėjo bažnyčios varpai. Gera Tomske. Miestas prisijaukino bemiegant. Viskam savas laikas. Laikas gėrėtis ir miegoti.

2011 07 10 Avietynas prie 86 kvartalo

Rytas. Gal 3 valanda. Budėjimo pamaina. Eglė, Miglė ir aš. Dieną tvarkėm pirmas kapines. Merginos suaudrintos kaip bitės, nes dieną prieš Gintautas leido suprasti, kad būsim virėjos. Tad prie kapų įvyko sproginimas: sušoko prie įrankių ir kad tašo, žievina, kerta. Beveik rungtynės dėl darbo. Bet viskas aprimsta. Kūrenasi laužas, dega rastai, vaikinai tveria tvorą. Kapeliai neliesti. Nužiūrėjom, įsiminėm ir palikom. Tvorą bus tol, kol kapeliai. Daugiau liesti nediršom. Reikia leisti ramiai išeiti.

Barboros kapas, padirbo vaikai. Linki lengvos Sibiro žemelės. Tik dabar susimąščiau, kam linkėti lengvos žemelės. Linki lengvos amžinybės, šiapusybe buvo nepakeliama, o amžinybėje ramu, lengva.

*****

Einant į naują stovyklavietę merginos kuria žaidimus: surask dainą bet kokiam žodžiui. „Sąnariai” – „Aš sakau, uauau, sąnariai, aš sakau, sakyk, sakyk.”

*****

Juozas, Miglė ir Simas padirbo kryžių. Įvyko maudynės kažkokioj pekloj. Pirmieji klausimai – kiek išliks mūsų darbas? Skamba kiek dirbtinokai. Dar per anksti. Neskaičiuokim. Ateis laikas.

Sėdim prie laužo, aidi juokeliai apie meškas ir vietinius. Pastarieji neklausia iš kur atvykom, jiems tik rūpi, kas mus čia nešė. O nešė ne velnias. Atvykau aplankyti artimųjų. Nepažįstu, bet žinau, kad artimi, todėl norisi susipažinti. Kaip su Barbora. „Sveika, kaip tu? Vaikai tavęs ilgisi, bet juk ir pati tą žinai. Tikiuosi, kad tau palengvėjo.” Taip ir mežgam ryši.

Pelkėje kyla rūkai. Aušta rytas.

2011 07 11 Tomskas

„Rubinas”. Kojos mirksta karštoj vonioj. Kas būtų pagalvojęs, kad „Misija Sibiras'11” ekspedicija po kiekvieno ekstremumo užsibaigs „Rubine”.

Diena buvo puiki. Pradėjom naktiniu budėjimu, kuris baigėsi rytu be pusryčių, nes kažkam patiko rymoti prie laužo dvi pamainas ir virėjai liko nepakelti. Bet esmė buvo kryžius 86 kvartalo kapinėse. Prieš tai buvo daug puvėsių tarp skausmingai žydrų metalo kryžių ir tvorelių. Dabar lietuvių kapuose stovi kryžius – šviečia visose kapinėse. Jį šlakstėm šventintu vandeniu, meldėmės ir palikom. Kryžius žvelgia į Rytus. „Čia ilsisi lietuviai tremtiniai”.

Kryžiaus statymas kitoks, nei tvoros tvėrimas. Abudu svarbūs, bet norisi prisiliesti prie amžinybės ženklo.

O po to liūtis. Prakiuro dangus, o mes stovim po liaunais medeliais. Algirdas laiko parėmęs pušelę, Simas kasa apkasus, Mingailė, Eglė ir Miglė užvedinėja dainas. Žvėriškai šalta, o dingti nėra kur. Turim laukti vairuotojo. Žarstom juokelius, kikenam ir laikas pagreitėja. Atriedėjęs vėluojantis autobusiukas buvo kaip išganymas – veidai sušvito nekaltom šypsenom. Kai sumirksti iki paskutinio siūlo reikia visai nedaug – „Rubino”.

Ši misija pernelyg viešbutinė, bet apie tai galvojam tik būdami „Rubine”. Būnant miške sukasi mintys apie karštą „Rubino” vonią ir sausą guolį.

*****

Eglė ir Miglė vonioj skalbia kojines. „Lioj tūta, lioj tūta, lioj tūta ...”. Moterys nepasikeitė per amžius – skalbia upėj ar vonioj, vis tiek dainuoja. Išdribus sėdžiu jų vonios tarpdury. Nieko nereikia. Pamažu jungiuosi pati: „Turėjo liepa lioj sudijo. Sudija, sudijo, sudijula tatato...”.

2011 07 12 Tomskas – Bielyj Jar

Tomsko kapinės. Taiga ir sąvartynas drauge. Miške randi kelis kryželius, rymančius ant kalvelės. Čia lendi pro raizgynus ir tik juos iškirtus pasimato nuvirtęs kryželis. Bet po mūsų darbo lietuvių kapai gavo mažumėlę saulės.

Tvarkiau Karolinos kapą. Kryžius metalinis, o ant kapo guli žydras ortodoksų kryželis. Greičiausiai nuo greta besiilsinčių. Pakalbėjom su jaja ir išėjau. Šviečia žydras kryželis.

*****

Traukinys. Judam į Bielyj Jar. Pasitinka palydovė pamušta akim. Mes džiugūs, dainuojam, o ji vis atslenka mūsų tildyti. Nutylam, bet nejučia vėl užsidainuojam. Kai galiausiai dauguma suminga, pasigirsta palydovės atodūsis. Taip ir matau, kaip jos galvoje nurimsta audros. Kai pats liūdi, kitų džiugesys erzina, be jokios priežasties – erzina ir tiek.

2011 07 13 Bielyj Jar

Pirmas Sibiro kvapas. Aunuos batus Lidijos sode, nosį kutena saldžios gėlės. Gerų žmonių namuose kvepia. Lankėmės pas lietuvių palikuonį. Viktoras gyvena su žmona Lidija. Santūrus vyras. O žmona žavinga. Negalėjau atplėšti nuo jos akių.

Priėmė kaip artimuosius į savo namus, pasakojo šeimos istoriją, vaišino kaip savo vaikus, duetu sudainavo meilės dainą. Abu santūrūs kalbose apie savo santykius, bet akys švyti paprasta meile, kuria dalinosi su mumis.

Viktoro mama rusė, o tėtis lietuvis. Pačiam dar negimus tėtis sugrįžo Lietuvon. Užaugęs sūnus norėjo aplankyti tėvą, bet su žmona išsiruošę kelionėn gavo žinią apie jojo mirtį. Kelionė neįvyko. Mus palietė Viktoro trumpa šnekta – „mums nepavyko nuvykti į Lietuvą, tai pati Lietuva atvyko pas mane į namus.“ Sėdim jo virtuvėje nereikšmingi žmogeliai, paprasti lietuviai ir graudinam Viktoro širdį. Ir tada misija tampa paprastesnė – ne žinią mes čia nešam, niekam Sibire nerūpi, ką čia veikiame, o ir Lietuvoj ne visi klausys mūsų patirčių, kapeliai vis tiek kada nors sunyks. Svarbiausia žmogus. Turim užaugti tokie, kaip Viktoras su Lidija: mokėti prisiimti atsakomybę, sukurti geras šeimas, auginti laimingus vaikus, būti dovana sutiktiems ir branginti laiką ir žemę, kurioje gyvename. Būti paprastais žmonėmis, su kuriais norisi būti, tapti patikimais ir kitus mokyti pasitikėti. Nes žmogų paliečia tikrovė, o ji pasirodo kartu su kasdienybe.

*****

Bielyj Jar žavingas savo gatvinėmis karvėmis. Prisitaikiusios, kaip asfalto sudedamoji dalis. Gamtos žoliapjovės, kuriomis niekas nesipiktina. Vidury kelio karvė – apvažiuojam. O tada dar miestelio dušas – žydros raidės ant seno medinio namo душ. Šalia sovietinis daugiabutis, griūvanti vaikų žaidimo aikštelė, vakarėja, laksto žirgeliai, o mes einam į dušą. Atrodom kaip vietiniai, tik gal batai per geri. O šiaip murzini ir su kelių dienų kvapu. Gal todėl ir sieros kvapas nosies neerzina, juk patys ne geresnį atsinešėm.

Ramu. Čia gyvenant nėra kur skubėti, juk vis tiek teks sustoti praleisti karves. Tad natūralu pabėgus nuo šurmulio rymoti verandoje su vietiniu katinu, penkiolikos žodžių rusų kalba

šnekučiuotis apie gyvenimą su vietiniais pijokėliais, klausytis istorijų apie taigą ir meškas ar kvietimų atvykti prie Baikalo. Krauju pritvinsta saulė – Sibiro gražuolė ruošiasi miegoti.

2011 07 14 Asinas – taiga

Bemiegė naktis traukiny, nemigos sužalotų veidų foto sesija ir ilgas ėjimas taiga. Kelionė puiki, bet žodžiais neišsakoma, todėl šiandien eterije* juokų skyrelis.

Ką daryti, kai taigoje sutinki mešką?

Nr.1. Paglostyti.

Nr.2. Maitinti, kol pasisotins. Gal tuomet nenorės tavęs.

Nr.3. Sužeisti draugą, o pačiam purtyt padus.

Nr.4. Parodyt savo tikrąjį veidą ir meška išsigąs.

Nr.5. Neglostyti, ypač jei tai jauniklis. Kur netoliese mama tikrai pavyduliauja.

Nr.6. Gąsdinti traškančiu maišeliu.

Nr.7. Pasimelsti, nes galbūt tai paskutinis kartas.

Nr.8. Daryti viską, kad meškos nesutiktum, nes nuo jos nepabėgsi – ji greita ir moka laiptoti medžiais.

Nuo Nr. 4 prasideda realybė.

Benigna, šis skyrelis skirtas tau. Tikiuosi dar neužmigai. Odeta perdavė, jog skaitai dienoraštį. Todėl stengiuosi, dėl tavęs.

* Eteris – tarpininkas, perduodantis elektromagnetines bangas. Medžiagą postulavo XIX a. fizikai, dabar jos egzistavimas paneigtas.

2011 07 15 Tunguskij Bor

Stovyklavietė pelkyno pusiasalyje. Kartais užklysta kvailos mintys: jei dirbi tokiam grožyje, darbas netūrėtų būti nepakeliamas. Bet taip susimąsto tik dirbant lengvus darbelius saulėlydžio nutviekstam pelkyne, kai aplink šlaistosi vakarinės sriubos kvapai, o šalia bruzda guvūs bendražygiai. Švitrinam lentukę (ją kalsim ant atminimo paminklo), džiaugiamės savo darbu ir žinom, kad šiandien jis pasibaigs.

2011 07 16

Taiga į Batūriną

Juokas, irzulys, mirtis kyla iš pelkės ir eina priekyje. Vietinis transportas – žiguliai ir motociklas su *liulka*. Artėjant link miestelio pasipila vietinės pramonės atstovai – metalo rinkėjai. Neutralizuojamas tremtinių statytas siaurukas. Dar keli metai ir siauruko nėra ženklų. Galbūt tik pastabesnė akis susimąstys, kaip vidury pelkių atsirado tiesus kopų smėlio kelias. Kažkas jį suvežė. Bet taiga viską ryja ir apie žmonių darbą liudija tik vietinių pražiopsotos geležinkelio viny – tremtinių kaltos viny. Per prievartą kaltos, todėl dabar be emocijų renkamos. Nevieta joms taigoje. Taiga priklauso sau ir įsibrovėliai greitai išnyksta, kaip ir jų pėdsakai.

Baturinas. Duobė. Stovyklavietė šalia miestelio. Žmonės baisesni nei žvėrys – pastaruosius reikia baidyti, o nuo savųjų slėptis. Bet naktis ilga ir dainos netyla. Atrodo, žmogus racionalus, tad jam norėtųsi mąstyti. Tačiau naktis skirta jausmams – nerišlioms kalboms, anekdotams, dainoms, skausmingam masažui, nevaldomam juokui.

Bet dar prieš naktį Alekna pasakoja sibirinius nuotykius. Vaizdas kaip senobinė mokykloj: kalvelė, jos apačioje tamsta mokytojas Gintautas Alekna, o priešais keliais aukštais sukrite

klausytojai. Kelionė Lena. Prasideda apsilankymu rusų valdininkuose, juokeliais apie slaptas kameras. Bet įtampa auga ir klausytojai nuščiūva. Nuaidi keli aiktelėjimai ir pritarimo pilni atodūsiai. Gyva istorija, tiksliau gyva patirtis.

2011 07 17 Iš Baturino į Asiną

Paskutinės kapinės. Ramybė taigoje. Tyloje auganti tvora – paprasta, kaip kaimo ganykloj, bet mums atšipusiems miesčionims didelis darbas. Paskutinis „amžiną atilsį“.

Atgal į greitąsias autobusiuką, stovykloje mūsų laukia. Bet prieš tai – ežeras. Pirmas ežeras, ne pelkė, o ežeras! Juokas pilasi iš krūtinių, arkliškas kvatojimas. Pamanyk tiktai, ežerą pamatė. Subėgo kaip troškę 10 dienų ir kad duodasi vandenį. Miesto prabanga atšipina...

Gyvenimas ir mirtis. Iš ryto nuleidinėjam pušis kapinaitėse, po pietų turškiamės ežere. Staigiai nurimstam ir dar greičiau pralinksmejam. Jei nepasimiršta nei viena, nei kita, gyvenimas nenustoja savo žavumo.

*****

Asinas. **Кладбище**. Ant kapinių kabo ženklai, jog tai kapinės. Pravažiuoji kaip pro apleistus garažus. Jei ne žydros tvorelės, nesuprastum, kur patekai. Kapinės. Niekas jų nelanko.

Perdėjau mažumėle. Bet mirusieji lankomi retai. Kartą metuose. Tam ir stovi stalai su suoleliais, kiekvienam kape po tokį. Susirenka, išgeria ir išvažiuoja. Iki kitų metų. Apsilankymą liudija tik palikti buteliai, žolės su metais didėja. O tada išauga medelis ir kapo nebematyt. Kiekviena tauta savaip prisimena mirtį. Tiks mums kiek suskausta širdį, nes norim savaip – norim, kad mūsų artimųjų kapai neišnyktų. Bet vis tiek išnyks, todėl ir esam čia. Kad prisimintume.

2011 07 18 Tomskas

Represijų muziejus. Tyro veido moteris rusiškai kieta anglų kalba pasakoja apie sovietines represijas. Ji stačiatikė, muziejus įkurtas bendruomenės rūpesčiu. Muziejus mažytis, rūsyje, ekspozicija – tai keli kambariai. Viename iš jų uždaro mūsų šešiolika. Stovi trys gultai ir kibiras. Čia sutilpdavo ir dvidešimt. Tas kelias minutes belangiam rūsy atsidavėm vaizduotei: sėdim čia dvi savaites, išorinis pasaulis – dviejų centimetrų dydžio akutė, pro kurią žiūri tik prižiūrėtojas, išvietė prie lovos, mūsų šešiolika, būdraujam nežinia kiek laiko, kas nors susipyksta, nėra kur dėtis, savaitės dienos, valandos nebe matas. Alkis. Atsidaro durys. Mielos moters akys. Bet tos akys tik mums.

Vienoje vitrinoje nuotrauka – Sigitas Tamkevičius. Jis buvo nutremtas į Tomską. Nežinojom. Mano draugė su juo kartu gėrė kavą, vaišinosi sausainiais, bet irgi nežinojo. Jis daug kalba apie Katalikų Bažnyčios kroniką, apie tremtį labiau nutyli.

Vitrinose daug veidų. Kai kuriuose atpažįstam save, su ironija, bet joje slypi tiesa – mes tie patys žmonės iš mažytės Lietuvos. O istorijos klausomės tam, kad su viltimi pasitiktume sunkumus. Viltis paprasta – lagery šalia guli gyvulys ir šventasis. Išlieka viltis, jog kančioje netapsim gyvuliais.

2011 07 19 Maskva

Atokvėpis. Pasakų kanalas. Cerkvė, skani kaip raganos namelis. Iš niekur ataidintis piktas balsas, raita policija, minios slogutis, baladės požemio perėjoj, marmuru išmuštas metro. Rusija – blizganti išore, o viduje – milžinas molinėm kojom. Bet apleistam parke ant suoloelio sutinkama „ruskaja duša“, šiltas pokalbis su nepažįstamu žmogum, dažniausiai vyresniu. Dūšiai užaugti reikia laiko.

*****

Baltarusija. Rytas. Gandras rūke. Žvilgsniai rymo laukuose. Namai artėja.

2011 07 20

Mažytis Vilnius. Aušros vartai su keliom suklupusiom močiutėm. Gera pailsėti nuo didumo. Viskas sava.

Sutiktuvės baigėsi. Buvo daug triukšmo, šypsenų, gėlių, klausimų, o kalbėti visiškai nesinorėjo. Ir tada atsakymai buvo bereikšmiai – ką nuveikėt? Na, pastatėm kryžių, paminklą, sutvarkėm kapines, bet iš tikrųjų tai čia ne esmė. Ir tada pasakoju apie bendražygius, kurie paneša kuprinę, masažuoja sprandą, glosto karštą galvą. Bet žurnalistiškam žvilgsniui tai nerūpi. Ką padarėt? Ką matomo?

Keliauju namo. Kaitrus vidurdienis. Geležinkelio stoty vis prieina žmonės – mūsų marškinėliai traukia – paspaudžia ranką, papasakoja apie savo vaikyste Irkutske ar Krasnojarske. Šie susitikimai mieli širdžiai – be fotoaparato, gėlių, paprasti pokalbiai belaukiant traukinio.

Mačernis:

Kur veržies? – Tuštumon.

Ką surasi ten? – Nieko.